

לב להבין

גיליון פ"ה
פרשת בשלח
תשפ"ב

הבנה ועיון במקרא
על סדר
פרשת השבוע

ביאורי
מקראות

לב הדברים

ובזאת נבדלה יציאת מצרים מקריעת הים. יציאת מצרים באה להראות כי השם הוא האלוקים, וכך מוכיחים כל הפסוקים. 'תעבדון את האלוקים על ההר הזה'. 'אלוקי העברים שלחנו אליך'. 'ונזבחה להשם אלוקיננו'. תכלית היציאה הוא לגלות שה' הוא השופט והמושל. ולעומת זאת בים סוף נתגלה ה' כמלך על ישראל כמו שנאמר 'השם ימלוך לעולם ועד' וכן תיקנו לנו חז"ל 'ומלכותו ברצון קיבלו עליהם, משה ובני ישראל לך ענו שירה'.

וכן עולה מסדר המאורעות. יציאת מצרים מטרתה הייתה להציל את ישראל מיד שוביהם ולעשות דין בצריהם. אך קריעת הים לא היה לה תכלית של הצלה וגאולה גרידא, שהרי כבר יצאו לבטח ביד רמה, וה' הוא שחזק את ליבם לצאת לרדוף אחר ישראל. אלא המטרה כאן הייתה שיתגלה ה' כאיש מלחמה וכמלך ההולך להגן על עמו כמו שנאמר 'ואיכבדה בפרעה ובכל חילו'. ומחד יבואו מצרים על גמולם וענשם האמיתי, ובכך תתגלה ותיראה מלכותו על עמו חביבו.

וַתִּקַּח מִרְיָם הַנִּבְיָאָה אֶחָדָה אֶחָדָה אֶת הַתֶּף בְּיָדָהּ וַתִּצְאֵן, כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בַּתָּפִים וּבְמִינֵיהֶן: וַתַּעֲזֹן לָהֶם מִרְיָם שִׁירָה לֵי כִּי גָאֵה גָאֵה סוּם וְרָכְבוֹ רָמָה בָּיִם: (טו, כ-כא)

שירתה של מרים טעונה ביאור. והתימה הגדול הוא שלא הוסיפה מאום על דברי משה בשירתו, אלא חזרה על הדברים שנאמרו אז, ומה ראתה התורה לחזור ולכפול את דבריה, והלא די היה להזכיר שגם היא ענתה בשירה יחד עם כל ישראל. והנה לא לחינם נתייחדה שירת הים על שמו של משה רבינו, שהרי הוא עצמו נמשה מן המים, אחר שהושלך על ידי המצרים. ועל שם מאורע זה נקרא שמו - שמבטא את גאולת ישראל שהתרחשה כנגד כל הסיכויים. וכעת חזרה צדיק בנקמת רשע - איך שה' גאה גאה - והשליך את הבוטח בתוך מבטחו, סוס ורכבו רמה בים.

אבל מרים, ראתה את הרוכד העמוק יותר של הסיפור. היא לא רק ראתה איך הוא נמשה מן היאור, אלא אף איך משליכים אותו לשם. היא חזתה כיצד הכול היה מתוכנן מראשית קדם,

וַיְהִי בְשִׁלַּח פְּרַעְזָה אֶת הָעָם וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דְּרָדָה אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלִּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרֵימָה: (יג, יז)

יש לתמוה בדבר החשש שמא ינחם העם בראותו מלחמה, והלא זה מה שבאמת אירע לבסוף - שסיכב השם להגיע לידי מלחמה עם המצרים. ובכלל, הכניסה לארץ המובטחת אף היא נועדה להיות על ידי מלחמה, ומה פשר החשש דווקא עתה. ויש לומר - שהיא הנותנת. שמתחילה נועדה אותה מלחמה לעם, שעמיד השם להוסיף ולהתגלות עליהם בכחינה זו של 'השם איש מלחמה' - כמלך הבא להושיע את עמו. ולצורך כך - היה מוכרח שיעברו מלחמה בדרכם. אבל לו המלחמה הייתה מול בני עם אחר, היו תולים מבטחם לאמר - ניתנה ראש ונשובה מצרימה, ויטיב בעיניהם לשוב לחיק מעניהם מאשר ליפול בחרב. אבל אחר שהמצרים עצמם נלחמו בהם, לא נותר להם אלא לזעוק אל השם שיושיעם מידם. וכך נגלה עליהם כמושיעם וגואלם היחיד בעת צרה וצוקה.

וַחֲזַקְתִּי אֶת לֵב פְּרַעְזָה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכְבְּדָה בְּפְרַעְזָה וּבְכָל חִילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְיָ וַיַּעֲשׂוּ כֵן: (יד, ד)

יש להבין, למאי נצרכנו לכל מעשה זה של גאולת הים, ומה היה חסר ביציאת מצרים שהושלם בקריעת ים סוף. וגם אם נבקש לומר שלא היה די באותות ובמופתים שנעשו על אדמת מצרים, והיה נצרך עוד מופת וגילוי, מדוע לא עשה ה' עוד מכה לגלות עניין זה, ולמאי הוצרך לחזק את ליבם לצאת לרדוף אחר בני ישראל בעת יציאתם ביד רמה.

והנה לפי העולה מדברי הפסוקים, הקב"ה מתגלה על עמו בב' בחינות - גם כ'אלוקי ישראל' וגם כ'מלך ישראל'. החילוק ביניהם הוא ש'אלוקים' הוא בחינה של שופט ומושל. ו'מלך' הוא מעבר לזאת - מנהיג ומוכיל את בני ממלכתו לפי התכנית העתידית וחזון הממלכה. מושל מטרתו היא שלא יימצא עושה עוולה וכולם יחיו בשלום תחת ממשלתו. אך מלך - הרבה מעבר לזאת - דורש שכולם יקבלו עליהם מלכותו ברצון, ויחיו מתוך שליחות והשאיפה לעשות הכול למען המלך והממלכה.

שסיבב ה' לכך שיצירו המצרים את ישראל, בכדי שהם יעלו מעלה מעלה והמה ירדו לבאר שחת. שירתה של מרים הייתה לא רק על כך שגבר השם על המצרים, אלא בכלל על כך שהביא אותם לידי כל זאת.

הוא הדבר אשר דיברו חז"ל לאמר, על מה שהזכיר הפסוק 'אחות אהרן' - 'מלמד, שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן, ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל... וכיון

שהטילוהו ליאור, עמד אביה וטפחה על ראשה, אמר לה: בתי, היכן נבואתיך. והיינו דכתיב: 'ותצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו' - לידע מה יהא בסוף נבואתה'.

כאן סוף סוף זכתה לראות, מה היה בסוף נבואתה. ושירה זו באה לבטא את כך שהכול היה צפוי מראשית. המשמעות העמוקה של גאולת הים הייתה להראות שהקב"ה מוביל ומסבב את כל בני מלכותו, לפי הייעוד שסידר להם מקדם.

ענין
בפרשה

לב לדעת

'כִּי בְּדִבְרֵי אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם' – גילוי הזדון הנסתר בעת קריעת הים

המאורע החותם את גאולת מצרים הוא מה שאירע על הים, כאשר עשה ה' אות ופלא להציל את ישראל ממבקשי נפשם, ועשה דין בצריהם - סוס ורכבו רמה בים. וכאשר נעיין בפרטי פרשה זו, נמצא כמה תמיהות גדולות. ראשית בעצם מה שנענש פרעה על מלחמתו בבני ישראל. שהרי כל מה שיצא לרדוף - הוא רק אחר שחזק השם את ליבו ונתן במחשבתו לעשות לזאת.

ואמנם שאלה זו ראוייה להישאל כבר מעת המכות אז הכביד השם את ליבו. אבל שם נוכל לקבל את תירוצי המפרשים, שהיה זה כעונש על כך שהשתעבד עד עתה בבני ישראל. אבל כאן הרי כבר שילח וגירש את ישראל מארצו - ומה נתבע ממנו עוד, אחר שכבר שילחם. ויקשה לומר שזהו עונש על מעשיו עד כה, שהרי מסדר הדברים עולה שלא סתם ביקש ה' להענישו על העבר, אלא נענשו במידה כנגד מידה על עצם מה שרדפו אחר בני ישראל, ומה המקום להעניש אדם על מחשבה שמישהו אחר הכניס לליבו.

ובכלל יש להבין מהי הטענה על פרעה, אחר שבאמת בני ישראל התנו עימו שהולכים הם לזבוח שלשת ימים להשם אלוקיהם. והם בעצמם עברו על התנאי שבשחרורם, ולכאורה בדין הוא שיחזור בו משילוחם. ואכן - זוהי אחת התמיהות הגדולות ביציאת מצרים - מדוע באמת הוצרכו כל העת להערים עליו שהולכים לזבוח דרך שלושת ימים, ולא דרשו מפורשות להשתחרר.

וכאשר נעיין בסדר הדברים נמצא דבר פלא: 'וַיֵּגֶד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיִּהְיֶה לָבָב פְּרָעָה וַעֲבָדֵי אֵל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מֶה זֹאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעֲבָדָנוּ: וַיֹּאסֶר אֶת רֶכְבּוֹ וְאֶת עֲמֹ לָקַח עִמּוֹ: וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלֹשׁ עַל כָּלוֹ: וַיַּחֲזֶק יְיָ אֶת לֵב פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיַּרְדֵּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בְּיַד רָמָה'.

לפי העולה מהכתובים, נהפך ליבם אל העם ואסרו את מרכבתם - מבלי שחזק השם את ליבם. ואילו יצאו לרדוף אחר ישראל רק אחרי שחזק ה' את ליבם לצאת לרדוף אחריהם. וכאן עלינו לשאול - לשם מה ולאיה צורך אסרו את מרכבתם אם לא שגמרו בדעתם לצאת להילחם בישראל.

והנה ראשית השתעבדותם של העם המצרי בבני ישראל היה בראותם כי הולכים הם ורבים, ורצו למנוע מהם להיווצר ולהפוך לעם. את פשר מעשיהם פטרו בטענה 'הִכָּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלָּחֵם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ'.

והנה למה שאמרו 'וְעָלָה מִן הָאָרֶץ' - ישנם ב' ביאורים. רש"י כתב שהכוונה היא להם עצמם, כאדם התולה קללתו באחרים, היינו שטענו כי בני ישראל מהווים איום עליהם, להילחם בהם ולהורישם מן הארץ. אבל יש שביארו את הכתוב כלשונו ממש, שעצם מה שישראל ייהפכו לעם העומד בפני עצמו, ויעלו מן הארץ - זה היה לצנינים בעיני המצרים - ואת זאת רצו למנוע ולאבד.

והאמת היא - שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, והתורה כתבה וגילתה לנו את כוונתם האמיתית של המצרים, ומה עמד מאחורי מעשיהם. כלפי חוץ טענו המצרים שפועלים מתוך הגנה על עצמם, ומענים את בני ישראל כדי שלא יהוו איום עליהם. אבל בעומק ליבם כוונתם הייתה שלמנוע בכלל את ההיווצרות של עם ישראל, הם ניסו לאבד את תקומתו של עם השם.

וכאן היה המבחן הגדול. משה רבינו מגיע לפרעה ומבקש ממנו ללכת לזבוח לה' אלוקיהם. על פניו, אין סיבה לפרעה לסרב, שהרי כל חששם כביכול היה שלא יהוו איום עליהם, ולא אמור להיווצר שום סיכון לשלומם ולארצו אם ילכו לזבוח. אבל אליבא דאמת, לפי הכוונה הנסתרת שעמדה מאחורי הדברים - הרי שזה בדיוק מה שרצו למנוע, את לידתו של עם השם.

וכאן פרעה נקלע לבעיה. הוא לא יכול לגלות את הסיבה האמיתית לסירובו, שהרי בכך הוא מסגיר את כוונותיו הנסתרות. ולצורך

כך הוא מפליא לחדש ולהמציא סיבה מחוכמת, מדוע הזביחה רק מהווה כאמתלא בכדי להישמט מעבודתם: 'נִרְפִּים הֵם עַל כֵּן הֵם צִעָקִים לְאֹמֶר גִּלְכָּה נִזְבְּחָה לְאַלְהֵינוּ'.

וזה היה המבחן הגדול. אם אכן בני ישראל היו מבקשים להשתחרר, היו יכולים המצרים לטעון שאין בידם למלא בקשה זו, שיכולה להיות להם למוקש. ועל כן לא תבעו לעלות מן הארץ, אלא רק ביקשו לילך לזבוח. ולכך אין להם שום אמתלא לסרב. וממה שבכל זאת סירבו - הוכחה כוונתם הנעלמת והנסתרת - שביקשו לאבד את קיומו והיווצרותו של עם השם.

וכעת נבין את הצדק במה שחזק השם את לב פרעה. לא שהובילו לעשות דברים לא עלו על דעתו, אלא אדרבא - חזק אותו לגלות לעיני כל את העומד בצפוני ליבו - שכל מטרתו היא למנוע מישראל להיות עם להשם. וכך היה יכול להיפרע ממנו, שהרי אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות, והיה צריך שיתחזק ליבו להוציא אל הפועל את רוע מחשבתו, וכך היה ניתן לדונו לפי מעשיו.

המתבונן בסדר הדברים במרדף המצרים אחר בני ישראל, ימצא דבר שראוי להתבונן בו - מאימתי חזק השם את לב פרעה: 'וַיֵּגֶד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיִּהְיֶה לִבָּב פְּרָעָה וַעֲבָדֵיו אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי שָׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדֵינוּ: וַיֹּאסֶר אֶת רֶכְבּוֹ וְאֶת עֲמֹלָתָם לָקַח עִמּוֹ: וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלֹשׁ עָלָיו: וַיַּחֲזֹק יְיָ אֶת לִב פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בֶּיֶד רַמָּה'. לפי העולה מהכתובים, נהפך ליבם אל העם ואסרו את מרכבתם - מבלי שחזק השם את ליבם. ואילו יצאו לרדוף אחר ישראל רק אחרי שחזק ה' את ליבם לצאת לרדוף אחריהם. וכאן עלינו לשאול - לשם מה אסרו את מרכבתם עוד קודם שגמרו בדעתם לצאת להילחם בישראל.

אבל האמת היא - שכאן היה הבירור הגדול. שהרי כל תחילת שיעבודם בבני ישראל היה בתואנה שהם יראים פן יעמוד כעם בפני עצמו ויהווה איום עליהם ועל קיומם בארצם. והנה אשר יגורו - בא להם. בני ישראל, שלא ביקשו אלא ללכת לזבוח לה' אלוהיהם - לפתע הפכו את עורם, ולפתע הם יוצאים חמושים ביד רמה. וכעת אותו החשש הקדמון עומד להתממש - ובאים ישראל להילחם בהם ולגרשם מן הארץ, וזה מה שאמרו 'מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי שָׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדֵינוּ' - והרי כל מה שנתחכמו לו היה מכוון כדי שלא להגיע למצב זה, שיעמדו ישראל חמושים על גבולותיהם.

ועל כן אסרו את מרכבתם והכינו עצמם למלחמה זו - תחילה - לא כדי לצאת לרדוף, אלא להגן על עצמם ועל ארצם. ובאמת אם היה די בכך, לא הייתה עליהם שום תביעה. אבל האמת היא שכל זה היה רק מן השפה ולחוץ, כי אליבא דאמת - זממם האמיתי היה לא לאפשר לעם ישראל בכלל להיות לעם, והחרטה הייתה על עצם מה שנתנו יד לתקומת העם.

ועל כן בשלב זה, חזק ה' את ליבם שיקיימו את תאוות ליבם ואת מאווי נפשם, ויצאו לרדוף אחריהם. היינו שיפעלו על פי רצונם האמיתי - שלא לאפשר את קיומו של עם ה'. ודבר זה מדויק להפליא בפסוקים. שהרי נאמר 'וַיֵּגֶד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיִּהְיֶה לִבָּב פְּרָעָה וַעֲבָדֵיו אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי שָׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדֵינוּ'. פתח ב'מלך מצרים' וסיים ב'פרעה ועבדיו', לומר לך שאכן - על פניו היה כאן איום קיומי על מלכות מצרים, אך האמת שמה שהניע אותם לרדוף הוא לא דאגתם לארצם, אלא רשעם של פרעה ועבדיו, שמתחילה כבר ביקשו להתחכם למושיעם וגואלם של ישראל. (והמעין יראה שדבר זה חוזר על עצמו לכל אורך פרשיות הגאולה, וגם כאן בקריעת ים סוף - יש את 'פרעה' ויש את 'מצרים' - אליבא דב' הכוונות - הגלויה והנסתרת).

ובצורת מלחמה זו, שבה נענשו המצרים, התקיימה מידה כנגד מידה בצורה מדויקת להפליא. שהרי כל העת - כלפי חוץ הצטדקו שמשעבדים בו כדי שלא יהווה איום עליהם, אך בסתר ליבם היה צפון עומק רשעתם - שהתחכמו כדי למנוע בכלל את יצירתו של עם השם. ובצורה זו ממש נענשו בעת בה הכול נגלה - בשעת גאולת הים. שבתחילה היה בליבם לעמוד על נפשם ולהגן על עצמם, ואחר כך חזק השם את ליבם לצאת לרדוף, וכך באו על עונשם.

ונמצא שאין מידת הדין לוקה כלום. שהרי לא נתן ה' ברעיונם דבר חדש, אלא רק חזקם לפעול לפי זדון ליבם שהיה בם תמיד, שעצם מציאותו של עם ישראל לא נשאה חן בעינם. רק שעד עתה ניסו להסתתר תחת מעטה טענת 'ועלה מן הארץ', ועתה חזק השם את ליבם להוציא את זממם אל הפועל, לצאת להילחם בעם ישראל שלפתע נהיו לעם.

הוא אשר אמר הכתוב 'עֲתָה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל יְיָ מֶלֶךְ הָאֱלֹהִים כִּי בְדָבָר אֲשֶׁר יֹדוּ עֲלֵיהֶם' - בניגוד לכל דין שאין לו אלא מה שענינו רואות, כאן גילה ה' את העומד בצפונות נפשם, ונוכחו הכל בזדון ליבם שהשיאם כל העת, ולפי כך נשפטו ונענשו.

שירת הים פותחת בלשון עתיד 'אֲזַיִשִׁיר מִשָּׁה', ומכאן למדו חז"ל לתחיית המתים מן התורה. מה שנגלה בה 'יְיָ מֶלֶךְ לְעֹלָם וָעֶד', עדיין לא נודע בשלימות לכל בני העולם. ולכך היא נכתבה בכדי שתושר עוד פעם, עת אשר מלכותו תינשא לעיני כל העמים ומשפטו ימלא את כל הארץ.